

**Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΑΙ Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

Υπό Δρ. Φιλ. Ιστορίας Μαρίας – Ελευθερίας Γ. Γιατράκου

Το ισχυρότερο αμυντήριό μας στη ροή του χρόνου υπήρξε η μνήμη. Αντιθέτως, η λήθη λειτουργεί διαβρωτικά στην στρατηγική της ιστορίας. Ο φετινός εορτασμός, λοιπόν, των διακοσίων χρόνων από την εθνεγερσία μας δίνει την δυνατότητα να γνωρίσουμε καλύτερα την ιστορία μας, να ανασυνταχθούμε για μία ρωμαλέα τοποθέτησή μας και μελλοντικές κατακτήσεις στο «ιστορικό» μας «γίγνεσθαι».

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης υπήρξε μία από τις ηρωικότερες, ευγενέστερες και σεμνότερες μορφές της νεοελληνικής ιστορίας. Η παρουσία του και τα ηρωικά του κατορθώματα κατά τη διάρκεια της επανάστασεως αλλά και αργότερα η συμβολή του στην οργάνωση και διακυβέρνηση του ελεύθερου πλέον ελληνικού κράτους, όχι μόνον υπήρξαν καίριας σημασίας αλλά σημάδεψαν τον ιστορικό χώρο. Μία σύντομη αναφορά στη βιογραφία και στα ηρωικά του επιτεύγματα σίγουρα θα μας πείσει ότι ανήκε στην αναβαθμική κορωνίδα των Ελλήνων ηρώων. Ηγετική μορφή του '21, στρατιωτικός και πολιτικός. Γεννήθηκε το 1793 ή το 1795 στα Ψαρά, από μία οικογένεια με ναυτική παράδοση. Ο πατέρας του Μικές Κανάργιος ή Κανάρης, διετέλεσε επανειλημμένα δημογέροντας του νησιού και από το γάμο του με τη Μαρία Μπούργεκα απέκτησε τρία αγόρια, τον Αναγνώστη, τον Γεώργιο και τον Κωνσταντίνο. Ο Κωνσταντίνος ορφάνεψε από μικρός και ακολούθησε το ναυτικό επάγγελμα, εισερχόμενος ως μούτσος στο βρίκι του θείου του Δημήτρη Μπουρέκα. Εξ αιτίας των δεινών της ορφάνιας έμαθε ολίγα γράμματα, χάρη όμως στην φυσική του οξύνοια και εργατικότητα έφθασε να γίνει καπετάνιος.¹

Στα 1817 νυμφεύθηκε την Ψαριανή Δέσποινα Μανιάτη, κόρη γνωστής ναυτικής οικογενείας των Ψαρών, με την οποία απέκτησε επτά παιδιά, έξι αγόρια, τα οποία διέπρεψαν στον εθνικό επιστημονικό και κοινωνικό στίβο και μία κόρη τη Μαρία, η οποία υπανδρεύθηκε τον προύχοντα των Ψαρών Α. Βαλαβάνο και απέθανε σε νεαρά ηλικία το 1847.²

Μαζί με τη δόξα γεύτηκε ο Κανάρης και τον πόνο των παιδιών, αφού έχασε πέντε από τα επτά παιδιά του ενώ ακόμη ζούσε. Τον Νικόλαο (1818 – 1848), ο οποίος σκοτώθηκε σε ειδική αποστολή στη Βηρυτό, τον Θεμιστοκλή (1819 – 1851), που σκοτώθηκε σε ειδική αποστολή στην Αίγυπτο, τον Μιλτιάδη (1822 – 1879), ναύαρχο και πολιτικό, ο οποίος διετέλεσε βουλευτής και Υπαρχηγός των Ναυτικών, τον Λυκούργο (1826 – 1865), νομικό και ανώτερο κρατικό υπάλληλο, την Μαρία (1828 – 2847), που απέθανε νέα, τον Αριστείδη (1831 – 1863), αξιωματικό του πεζικού, που εφονεύθηκε από στασιαστές το 1863) έξω από τα ανάκτορα, επί

¹ Αρχιμανδρίτης, Ιωακείμ Αρχοντής, Ο ιστορικός ιερός ναός Αγίου Νικολάου Ψαρών, Αθήνα 2007, σ. 460. Κωνσταντίνος Κανάρης, <https://www.sansimera.gr/biographers/>

² Αρχιμανδρίτης, Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π. σ. 461.

της Ηρώδου του Απτικού κατά τη διάρκεια των «Ιουνιανών» και τον Θρασύβουλο (1834 – 1898), ο οποίος έφθασε στο βαθμό του ναυάρχου.³

Ο Κωνσταντίνος έμεινε ορφανός από μικρός και ακολούθησε το ναυτικό επάγγελμα, με το επίθετο Κανάρης. Στην αρχή μετέφερε Σουλιώτες από την Πάργα στη Λευκάδα, με το μπρίκι του θείου του Δημήτρη Μπουρέκα, και έμαθε τα μυστικά της θάλασσας. Μετά τον θάνατό του θείου του, ανέλαβε καπετάνιος του πλοίου και πραγματοποίησε πολλά εμπορικά ταξίδια στη Μεσόγειο.⁴

Ο πιο ατρόμητος για τα περισσότερα ναυτικά κατορθώματα πυρπολητής Κανάρης, βρισκόταν στην Οδησό, όταν εξερράγη η Επανάσταση του 1821 και έσπευσε να επιστρέψει στην πατρίδα του, προκειμένου να ενταχθεί στον πολεμικό στόλο των Ψαρών, όχι ως πλοίαρχος αλλά ως μπουρλοτιέρης. Εμπυχωτικό υπήρξε γι' αυτόν το πρώτο μεγάλο κατόρθωμα του Αγώνα, που πραγματοποιήθηκε από τον γενναίο συμπατριώτη του, τον Παπανικολή, στην Ερεσό και τον ενθουσίασε ώστε να προχωρήσει τις μεγάλες θαυμαστές του επιτυχίες.⁵

Ο εξάδελφός του και συναθλητής του Ιερομόναχος, Ιωσήφ Νικολάρας, τον υποκινούσε ενθαρρυντικά: «Αγάντα Κωνσταντή! Θα' μαι και εγώ μπουρλοτιέρης στο πλευρό σου, βαστώντας όχι σκούπα αγιασμού για τα προφυλάκια ντελίνια (πλοία της γραμμής), αλλά φρυγανόσκουπα βουτηγμένη στο κατράμι για να τους βάζω γιαγκίνι (πυρκαγιάν)». Και, πραγματικώς, ο Νικολάρας αναδείχθηκε ο σπουδαιότερος βοηθός του, όχι μόνο κατά την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδος στη Χίο, αλλά και σε άλλους θαυμαστούς ναυτικούς άθλους του Κανάρη.⁶ Ο Κανάρης, ο οποίος πήγε στην Οδησό για πρώτη φορά το 1820, ήξερε για την Φιλική Εταιρεία αλλά δεν έγινε μέλος της αλλά όταν ξέσπασε η επανάσταση στην Μολδαβία από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη έσπευσε αυθόρμητα να πάρει μέρος στον πρώτο πολεμικό στόλο των Ψαριανών και έδειξε δείγματα θάρρους και ηρωισμού, κάνοντας επιδρομές στα μικρασιατικά παράλια και συνέβαλε στην ανατίναξη ενός τουρκικού δικρότου στην Ερεσό.⁷ Από τις πρώτες ναυτικές επιχειρήσεις άρχισε να εξειδικεύεται στα πυρπολικά και να γίνεται ο φόβος και ο τρόμος του τουρκοαιγυπτιακού στόλου. Η φήμη του ξεπέρασε τα στενά όρια του ελληνικού χώρου και έγραψαν γι' αυτόν ο λόρδος Βύρων, ο Βίκτωρ Ουγκώ, πολλοί Έλληνες και ξένοι και ο άγγλος ιστορικός Γκόρντον σημείωσε χαρακτηριστικά ότι ο Κανάρης «είναι ο πιο έξοχος εκπρόσωπος του ηρωισμού για τον οποίο η Ελλάδα όλων των εποχών μπορεί να υπερηφανεύεται».⁸

Ο Κανάρης μετριόφρων και επιφυλακτικός ανήρ προχωρούσε στα εγχειρήματά του μετά τόλμης και ήταν σταθερός στις αποφάσεις του. Όταν οι πυρπολητές εγόγγυζον τους έλεγε με

³ Ο ίδιος, ο.π., www.sansimera.gr/biographies//341

⁴ ο.π.

⁵ Ίδιος, ο.π., σ. 461.

⁶ Ίδιος, ο.π. σ. 62.

⁷ https://el.wikipedia.org/wiki/Κωνσταντίνος_Κανάρης.

⁸ [https://www.sansimera.gr/biographies/341](http://www.sansimera.gr/biographies/341).

αυστηρόν τόνον: «ήλθετε εδώ αυθόρμητα, το πλοίον θα προχωρήσει, υμείς δε ημπορείτε ή να το συνοδεύσετε ή να ριφθείτε εις την θάλασσα».⁹

Ο Αμερικανός φιλέλληνας Samuel Howe είχε άμεσες πληροφορίες για τα κατορθώματα του Κανάρη και την προσωπικότητά του και τον σκιαγραφεί αντικειμενικά και επιτυχώς.¹⁰ «Ήταν», λέγει, γνωστός μόνον εις όσους τον συναναστρέφοντο, οι οποίοι τον ηγάπων δια την ηπιότητα του χαρακτήρος του και δια την αγαθότητα της καρδιάς του, και τον εξετίμησαν δια την άδολον αντικειμενικότητά του. Κανείς δεν θα ηδύνατο να μαντεύσει τον χαρακτήρα του εκ της προσωπικής του εμφανίσεως. Ήτο (τότε), περίπου 34 ετών, μικρόσωμος, λεπτός, αλλά καλοκαμωμένος. Η δε ενδιαφέρουσα φυσιογνωμία του φανερώνει αγαθότητα καρδιάς παρά ψυχήν άφοβον και αναίσθητον προς τον κίνδυνον. Λαμβάνει αποφάσεις, τας οποίας μεταβάλλει, αν πεισθεί ότι σφάλλεται. Είναι όμως αμετάπειστος, αν εύρη απλήν αντίστασιν. Τα δε εκάστοτε παρουσιαζόμενα εις αυτόν νέα εμπόδια είναι κέντρα (κεντρίσματα) μόνον προς νέας εκτελέσεις. Αγαπά την χώραν του ως πατριώτης και εξακολουθεί ησύχως και ευπαθώς να εκτελεί ό,τι δύναται προς ωφέλειάν του, με την πεποίθησιν ότι εκτελεί τον καθήκον του. Δεν καυχάται δι' ο,τιδήποτε εκτελέσει. Ως αμοιβή έχει την συνειδησιν ότι συνετέλεσεν εις την απελευθέρωσιν της πατρίδας του.¹¹

Ο Κανάρης κέρδισε την εκτίμησιν και των συναγωνιστών του για τη σωφροσύνη του χαρακτήρα του. Γι' αυτό ανήλθε και στα ανώτατα αξιώματα της Πολιτείας μετά την απελευθέρωση. Το 1827 αντιπροσώπευσε την Ύδρα στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και ήταν ένας από τους θερμότερους υποστηρικτές του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος τον χρησιμοποίησε για την καταστολή διαφόρων ανταρσιών στη Μάνη και στην Ύδρα.¹²

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης ήταν από τα λίγα πρόσωπα στα οποία είχε εμπιστοσύνη ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώην κυβερνήτης της ανεξάρτητης Ελλάδας, γι' αυτό του ανέθεσε καίριες θέσεις για καίριες αποστολές. Θα αναφερθούμε αναλυτικότερα σ' αυτές στο μέρος της ανακοίνωσής μας για την πολιτική και πολιτειακή σταδιοδρομία.

Το πραγματικό όνομα του Κανάρη, σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του ίδιου ήταν Κωνσταντής Νικολάου Σπηλιωτέας.¹³ Προφανώς, το όνομά του ετυμολογείται από την λέξη καρνάγιο (ιταλικά: carenagegio = ναυπηγείο). Κατά μίαν άλλην εκδοχήν που αναφέρει στο ημερολόγιό του ο Κ. Κανάρης, «απεκλήθη ο πατήρ μου Κάν-Άρης ή Κανάρης, λόγω του σώφρονος χαρακτήρος του, πότε αν και ριψοκίνδυνος, πολεμικός και αποφασιστικός, ενήργει πάντοτε κατόπιν περισκέψεως». Υπάρχει και τρίτη εκδοχή που πιθανολογεί προέλευση από το Ναυαρίνο, λόγω του μειλίχιου χαρακτήρα του. Υπάρχουν διαφορές και ως προς την χρονολογία και τον τόπο γέννησης του Κανάρη. Κατά μία εκδοχή γεννήθηκε στα Ψαρά το 1793

⁹ Π. Μ. Κοντογιάννης, Η πυρπόλησις της τουρκικής ναυαρχίδας υπό τον Κανάρη εν Χίω, Εν Αθήναις 1925, Τύποις Π. Α. Σακελλαρίου, σ. 39.

¹⁰ Samuel Howe, an historical sketch of the Greek revolution, New York 1828, σ. 103, κ.ε., 106 κ.ε.

¹¹

¹² <https://www.sansimera.gr/biographies/341>.

¹³ Δημήτριος Γατόπουλος, Τα απομνημονεύματα του Κανάρη, 1937.

ή το 1790, ενώ κατά άλλους γεννήθηκε στην Πάργα γύρω στο 1790. Πιθανώς, να είχε γεννηθεί στην Πάργα και να εγκαταστάθηκε στα Ψαρά κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους.¹⁴

Από τα ημερολόγια της οικογένειας Κανάρη διευκρινίζεται ότι η νεοελληνική οικογένεια Κανάρη υπήρξε συνέχεια της παλαιοελληνικής οικογένειας Σπηλιωτέα, κλάδοι της οποίας τα μέλη, τιτλούχοι των Βενετών και _____ αρχόντων απατώνται εν δράσει περί το 1.200.¹⁵

Η επικρατέστερη άποψη θέλει τον Κανάρη γνήσιο Ψαριανό, Ψαριανή και από αριστοκρατική οικογένεια των Ψαρών, η σύζυγός του Δέσποινα Μανιάτη, Ψαριανή θεωρείται και με βάση το αρχείο της νήσου Ψαρών, στο οποίο υπάρχει το όνομα Κανάρης, ενώ αντιθέτως καμία μαρτυρία δεν ονομάζει γενέτειρά του την Πάργα, ο δε ίδιος ο Κανάρης ερωτώμενος κατά την διάρκεια της ζωής του, σε ξένους φιλέλληνες που τον ρωτούσαν για τα κατορθώματά του, απαντούσε με απλότητα, δείχνοντας με το δάχτυλό του τον χάρτη των Ψαρών: «Αυτά είναι η ιστορία μου, γι' αυτά να γράψετε».¹⁶ Εξάλλου, όσον αφορά την εκδοχή ότι η προέλευση της οικογένειάς του είναι από την Ιταλία, ο ίδιος ο Κανάρης ισχυριζόταν σεμνυνόμενος ότι το σπίτι του ξεκινάει από τον ίδιο.

Η Χίος κατά την προεπαναστατική περίοδο υπήρξεν τόπος πολυάνθρωπος και ευδαίμων και κατέστη αναμφιβόλως παγκοσμίως γνωστή, διότι υπήρξεν ανέκαθεν η «καλλίστη της εμπορίας και φιλεργίας και φιλομουσίας εστία».¹⁷ Η διαφορά της από τις άλλες περιοχές της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, χάρη στον φυσικό της πλούτο, το επιχειρηματικό και πνευματικό επίπεδο των κατοίκων της, το θαυμαστό σύστημα αυτοδιοίκησης και σε άλλες ευνοϊκές συγκυρίες που συνετέλεσαν στη μεγάλη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική της ανάπτυξη.¹⁸

Η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης προκάλεσε κύμα ενθουσιασμού στους κατοίκους του νησιού με περίσκεψη συγχρόνως και δισταγμούς. Οι Χίοι είχαν φθάσει στο απόγειο της ακμής τους στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η Χίος σύμφωνα με τους περιηγητές και τη γενική αποτίμηση υπήρξεν «επίγειος παράδεισος». Οι Χίοι με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης έσπευσαν να λάβουν τα όπλα κατά του κατακτητή μολονότι δεν έλειπεν από αυτούς ο πατριωτισμός, έχοντες υπόψη και το επισφαλές της νήσου εξ αιτίας της ασιατικής γειτονίας.¹⁹ Δεν ήταν δυνατόν οι Χίοι να παραμείνουν επί πολύ θεατές του απελευθερωτικού αγώνα. Ένας Χιώτης, ο Αντώνιος Μπαρνιάς, ο οποίος είχε υπηρετήσει παλαιότερα στον στρατό του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο με το βαθμό του λοχαγού, επανέφερε το ζήτημα. Συναντήθηκε με τον Δημήτριο Υψηλάντη, απέτυχε να λάβει βοήθεια και συναντήθηκε τελικά με τον ηγέτη των Σαμίων Λυκούργο Λαγό για την εξέγερση, διαβεβαιωνοντάς τον ότι οι Χίοι ήταν έτοιμοι να εξεγερθούν.²⁰ Οι συνετοί και συντηρητικοί απέτρεψαν τον ηγέτη των Σαμίων, Λυκούργον

¹⁴ Γρηγόρης Καμπίλας, Ο πυρπολητής Κανάρης, ένας Ψαριανός από την Πάργα, Ιωάννινα 1993, σελ. 32.

¹⁵ Γρηγόρης Κομπίλας, ο.π.

¹⁶ Δημήτριος Φωτιάδης, Κανάρης, Αθήνα, 1988, Ζαχαρόπουλος, 10^η έκδοση, σελ. 18.

¹⁷ Κ. Οικονόμου, Λόγος περί προσευχής, σ. 182, (εν τη συλλογή των _____).

¹⁸ Νίκος Γιαννόπουλος, Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο. Ο Κανάρης εκδικείται τους «Χιόνη», 160, Ιούνιος 2005, σελ. 7.

¹⁹ Μαρία Γεωργ. Γιατράκου, Αναλυτική Βιβλιογραφία περί της Επανάστασης και καταστροφής της Χίου (1822), Αθήνα, 1972. Ανάτομον εκ του εικοστού πρώτου τόμου του Δελτίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, σελ. 4, 5.

²⁰ Νίκος Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 8.

Λογοθέτην κατά παντός επαναστατικού κινήματος, προβλέποντας ότι αυτό θα απέβαινε ολέθριο για την κατά πάντα απάρασκευη, άοπλη και εκτεθειμένη σε μέγα κίνδυνον νήσον. Δυστυχώς, οι Σάμιοι δεν υπήκουσαν και επιχείρησαν την εκστρατεία κατά τρόπον εγκληματικώς επιπόλαιον.²¹ Ο Λυκούργος Λογοθέτης, νόμισε ότι θα κατόρθωνε να εξεγείρει την Χίον μετά την αποτυχίαν του αρχηγού του στόλου, Ιακώβου Τομπάζη, παρακούσας τις διαταγές του Δ. Υψηλάντη περί αναβολής οιασδήποτε πολεμικής επιχειρήσεως στη Χίο και αποβιβάσθηκε σ' αυτήν στις 11 Μαρτίου 1822 με 2.500 Σαμίους μαζί με τον Αντώνιο Μπουρνιά, τον αρχηγό των ολίγων Χίων.²² Δυστυχώς, οι Σάμιοι δεν ενημέρωσαν ούτε στην κυβέρνηση το εγχείρημά τους αυτό και ούτε στα ναυτικά νησιά (Υδρα, Σπέτσες, Ψαρά). Οι Τούρκοι πρόλαβαν και αποσύρθηκαν στο φρούριο, χωρίς να προλάβουν οι Χιώτες και οι Σάμιοι να εκμεταλλευτούν το στοιχείο του αιφνιδιασμού.²³ Ο πληθυσμός βρέθηκε σε αναμονή κλεισμένος στα σπίτια του, παρά την άφιξη ενόπλων χωρικών, με αυτοσχέδια μέσα που δημιούργησε κλίμα επαναστατικού ενθουσιασμού. Ο Λυκούργος Λογοθέτης κατάργησε την δημογεροντία του νησιού και διόρισε επιτροπή, η οποία ζήτησε τη συνδρομή του ελληνικού στόλου. Δυστυχώς, πολύ γρήγορα ο Λογοθέτης και ο Μπουρνιάς άρχισαν να ερίζουν για την αρχηγία της επανάστασης, γεγονός που υπέσκαψε το ηθικό των επαναστατών.²⁴

Οι Τούρκοι εξοργισθέντες έφθασαν την 30^η Μαρτίου 1822 στην νήσον. Επικεφαλής του τουρκικού στόλου ετέθη ο Καπουσάν Πασάς, στις σφοδρές επιθέσεις του από θαλάσσης, όπως παραδίδει ο αυτόπτης Μάμουκας.²⁵ Οι Χίοι αντέταξαν μεν απεγνωσμένην άμυναν από το φρούριον της νήσου, τελικώς όμως, αναγκάσθηκαν να υποκύψουν, αφού οι Σάμιοι υπό τον Λογοθέτην απεχώρησαν. Οι υπερασπιστές της νήσου, πλήρωσαν ακριβά, της εξεγέρσεως το τίμημα. Ο άμαχος πληθυσμός, σε τραγική κατάσταση, ζητούσε σωτηρία στις οικίες των ξένων Προξένων, στα Προξενεία, στα όρη και δια θαλάσσης στα Ψαρά και στις Κυκλάδες. Η νήσος παρεδόθη εις τα πυρά. Όσοι διέφυγαν την μάχαιραν αιχμαλωτίσθηκαν. Δι' αγχόνης θάνατον έλαβεν ο Μητροπολίτης της Χίου Πλάτων Φραγκάδης και ορισμένοι όμηροι. Εντός των μηνών Απριλίου – Μαρτίου συντελέσθηκε το μέγα κακό εις βάρος της νήσου, ώστε η νήσος κατέκειτο πλέον εις σωρόν ερειπίων, γεγονός που συγκλόνησε όλον τον πολιτισμένο κόσμο και έγινε αφορμή να πυκνωθεί το υπέρ της Ελλάδος φιλελληνικόν ρεύμα.²⁶

Ο επίγειος αυτός παράδεισος μετατρέπεται σε ερείπια. Στις 2 Απριλίου, μετά από γενναία άμυνα σφαγιάστηκαν 3.000 Χιώτες στον Άγιο Μηνά, ακολούθησαν σφαγές στον Άγιο Γεώργιο Συκούση, στη Νέα Μονή, στον Αναβατό, στο Μελανειό, σ' όλο το νησί. Η τραγικότητα της καταστροφής και των σφαγών στο νησί απησχόλησε την επιστήμη, συγκίνησε λογοτέχνες και ζωγράφους και κινητοποίησε ήδη από τις πρώτες τραγικές στιγμές την δημοσιογραφία για

²¹ Μαρία Γ. Γιατράκου, ο.π., σ. 5.

²² Π. Μ. Κοντογιάννης, Η πυρπόλησις της Τουρκικής Ναυαρχίδας, υπό του Κανάρη εν Χίω, εν Αθήναις, 1925, Τύποις Σακελλαρίου, ο.π., σ. 1.

²³ Νίκος Γιαννόπουλος, τ. Α', σ. 304.

²⁴ Ίδιος, ο.π.

²⁵ Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, «Παράγραφος Γραφής ενός Γραικού, Α' προς τον φίλον του Ν. περί της Χίου»,

Γ' Χιακόν Αρχείον Ιω. Βλαχογιάννη, τ. Α', σ. 304.

²⁶ Μ. Γιατράκου, ο.π., σ. 5..

χάριν ενημέρωσης της κοινής γνώμης.²⁷ Οι ελάχιστες επαναστατικές εστίες που απέμειναν σε διάφορα σημεία εξουδετερώθηκαν γρήγορα και οι Σάμιοι εγκατέλειψαν τον τοπικό πληθυσμό στο έλεος των Τούρκων. Ο Καρά Αλής, υποσχέθηκε αμνηστία σ' όσους κατοίκους κατέθεταν τα όπλα θα επέστρεφαν στις εστίες τους. Για την επίτευξη του στόχου τους αυτού αξιοποίησε τους ξένους προξένους, οι οποίοι διαδραμάτισαν έναν προδοτικό ρόλο, αφού οι άοπλοι κάτοικοι έγιναν δωρά στα άγρια στίφη των Τούρκων.²⁸ Ο Αμερικανός φιλέλληνας Τζωρτζ Τζόρβις, μας δίνει μερικές εικόνες φρίκης από τις χιλιάδες που συνέθεσαν μία από τις πιο αποτρόπαιες σφαγές της παγκόσμιας ιστορίας.²⁹

Ο Σουλτάνος έδωσε διαταγές στους διοικητές της Μ. Ασίας να συνάξουν στρατόν για να αποστείλουν στην Χίο, ταυτοχρόνως ετοιμαζόταν και ο στόλος στην Κωνσταντινούπολη. Στις 30 Απριλίου εμφανίστηκε αργοπορημένος στη Χίο ο ελληνικός στόλος υπό τον Ανδρέα Μιαούλη, διασώζοντας κάποιους απελπισμένους Χίους, γεγονός που προκάλεσε την οργή του Βαχίτ πασά, ο οποίος εκτέλεσε πολλούς Χίους αιχμαλώτους.³⁰ Επί ημέρες τα ελληνικά πλοία δε, ενεργούσαν αδιάκοπους ελιγμούς μεταξύ των παραλιών της Χίου και της Μικράς Ασίας, προκειμένου να βρουν τις κατάλληλες συνθήκες για να εξαπολύσουν τα περιπολικά τους.³¹

Οι Έλληνες ήταν αποφασισμένοι να εκδικηθούν τους Τούρκους για την καταστροφή της Χίου και των σφαγών των κατοίκων της και δήλωναν ότι η θέση του ελληνικού στόλου ήταν απελπιστική και σκοπός τους ήταν να καύσουν τον τουρκικόν στόλον με πυρπολικά, όχι εκ παρατάξεως.³²

Για τον σκοπόν αυτόν έγιναν αλληπάλληλα συμβούλια των ναυάρχων και της βουλής των Ψαρών για να εξευρεθεί μέσον να αντιμετωπισθεί ο εχθρός, ο οποίος είχε απειρία και ανικανότητα. Ο Γάλλος φιλέλληνας Jourdain, αναφέρει στα απομνημονεύματά του, ότι εις συμβούλιον των ναυάρχων και των πλοιάρχων, απεφασίσθη να προσβληθεί και πάλιν, μετά την αποτυχήσασα απόπειραν της νυκτός της 18^{ης} προς 19^{ην} Μαΐου, ο τουρκικός στόλος εις νύκταν σκοτεινήν. Εις το στενόν από το βόρειον στόμιόν του να εισήρχοντο δύο πυρπολικά. Πλοία, επίσης, θα περιέπλεαν για να δεχθούν τα επιστρέφοντα πληρώματα και άλλων θα περιέπλεαν στο νότιο στόμιο και να τα παραλάβουν, αν ο βόρειος άνεμος τους ανάγκαζε να στραφούν προς νότον.³³ Γι' αυτόν τον σκοπόν ετοιμάζονταν πυρπολικά, ύστερα από διαταγήν της Διοίκησης προς τις κοινότητες Σαλαμίνας, Μεγάρων και Κουνδούρων, να ετοιμάσουν 3.000 οκάδες νέφτι, 200 καντάρια κατράμι, και 200 ρητίνη και να τα παραδώσουν στο μινιστέριον των ναυτικών. Υποχρεώθηκαν δε και οι κοινότητες Περαχώρας και Βυλλέων, να ετοιμάζουν συνεχώς ρητίνη, κατράμι και νέφτι, διότι ο στόλος είχε ανάγκην πυρπολικών.³⁴ Οι Ψαριανοί εκτός των δύο αποφάσισαν να ετοιμάσουν και άλλα, μετατρέποντας σε πυρπολικά παλαιά

²⁷ Μαρία Γ. Γιατράκου, ο.π., σ. 3.

²⁸ Νίκος Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 10.

²⁹ Ίδιος, ο.π.

³⁰ Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ. 8.

³¹ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 10.

³² Π. Μ. Κοντογιάννη, ο.π.

³³ Jourdain (Πλοιάρχου).Memoires historiques et militaires sur les événements de la Grèce depuis 1822 jusq(a) au combat de Navarin, Paris, 1828, σελ. 67.

³⁴ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας.

πλοία. Υπάρχει ένα στον Πόρο του Ν. Αποστόλη, ο οποίος το παραχωρούσε και απευθύνθηκαν οι Ψαριανοί στις 25 Μαΐου προς το μινιστίριον των ναυτικών και ζητούσαν να ετοιμασθεί με δαπάνη της Διοίκησης και να σταλεί. Υπήρχε και ένα πλοίο, του Δημητρίου Φιλίνη, ο οποίος ζητούσε 5.000 γρόσια, έναντι της αξίας του και τα υπόλοιπα αργότερα. Η κυβέρνηση ενέκρινε την ετοιμασία και των δύο πυρπολικών.³⁵ Οι Έλληνες θαρραλέοι υπήρξαν πάντοτε έμπειροι ναυτικοί και θα είχαν επιτυχίαν. Οι Τούρκοι, αντιθέτως, δεν ήταν ποτέ έμπειροι ναυτικοί, δεν είχαν πληρώματα ασκημένα και τολμηρά, ούτε συστηματική οργάνωση του ναυτικού τους. Μία αραβική παροιμία, λέγει ότι, ο θεός αφήκε την γην εις τους πιστούς και έδωκε την θάλασσαν στους απίστους.³⁶ Οι Ψαριανοί ενθουσιώδεις στο καφενείο του Γ. Σιδέρη, ζήτησαν από την βουλήν το πυρπολικόν και δύο πλοία να τους παραλάβουν και τους προφυλάξουν μετά την προσκόλλησή του. Υπέδειξαν δε ως κατάλληλον το πλοίο του Κανάρη.³⁷ Ο Κανάρης, ερωτηθείς, συνεννοήθηκε με το πλήρωμά του και δέχθηκε να μεταβάλλει το πλοίο του σε πυρπολικό. Η βουλή των Ψαρών πρότεινε το ίδιο και στον Μιαούλη, ο οποίος συσκέφθηκε με τους πλοιάρχους του, οι οποίοι αποδέχθηκαν την πρόταση των Ψαριανών.³⁸ Η προσβολή του εχθρικού στόλου έπρεπε να είναι αιφνιδιαστική εναντίον της τουρκικής ναυαρχίδας ύστερα από την άφιξη του στόλου και του Μεχμέτ Αλή – Πασάς της Αιγύπτου και συμμάχου του σουλτάνου στο νότιο Αιγαίο. Συμφώνησε και ο Μιαούλης. Οι Ψαριανοί προώθησαν στη Δημογεροντία του νησιού, το σχέδιο διείσδυσης του πυρπολικού στο λιμάνι της Χίου και υπέδειξαν ως καταλληλότερο για την αποστολή τον Κωνσταντίνο Κανάρη, κατ' άλλη εκδοχή η ομάδα των Ψαριανών δεν υπέδειξε τον Κανάρη ως αρχηγό, αλλά ζήτησε μόνο το πυρπολικό του για να εκτελέσει την ίδια καταδρομή. Οι δημογέροντες υπέδειξαν τον Κανάρη για την παραχώρηση του πυρπολικού του, εκτός αν ήθελε να αναλάβει προσωπικά την αποστολή και εκείνος δέχθηκε χωρίς δεύτερη σκέψη. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου του Κανάρη, η αίτηση προήλθε από τον ίδιο. Μάλιστα, προκάλεσε την έκπληξη των συμπατριωτών του: «Δεν είχαν εμπιστοσύνη στο κουράγιο μου. Καθόμουνα ήσυχος στο σπίτι μου, δεν ανακατευόμουνα σε μαζώματα και ντράβαλα. Οι πατριώτες μου δεν με θεωρούσαν άξιο να κουμαντάρω μπουρλότο. Στα είκοσι δύο λάβανε ανάγκη από μπουρλοτιέρη καπετάνιο. Παρουσιάστηκα κι εγώ και τους φάνηκε παράξενο».³⁹ Ο σεμνός και αφανής Κανάρης είχε δώσει δείγματα της αξίας του, όταν μετά την Επανάσταση έλαβε μέρος στον σχηματισθέντα πολεμικό στόλο των συμπατριωτών του υπό την ηγεσία του Νικολάου Αποστόλου. Έλαβε μέρος σε καταδρομές στα μικρασιατικά παράλια, στην καταδίωξη τουρκικών πλοίων στη Σέριφο (Οκτώβριος 1821) και στην καταδίωξη του τουρκικού στόλου δυτικά των Ψαρών (Ιανουάριος 1822). Η αξία του άρχισε σταδιακά, να αναδεικνύεται στις ναυτικές επιχειρήσεις των Πατρών. Επειδή, δεν είχε δώσει μέχρι τη στιγμή εκείνη απόδειξη για την γενναιότητά του, η αίτησή του για την ανάληψη της αποστολής στη Χίο αντιμετωπίστηκε με δυσπιστία από τη δημογεροντία.

³⁵ Κωνσταντίνου Νικοδήμου, Υπόμνημα της νήσου Ψαρών, τ. Α', σελ.. 176.

³⁶ Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ. 25.

³⁷ Κ. Νικοδήμου, ο.π. σ. 183.

³⁸ Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ.

³⁹ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π. , σ. 11, 12.

Τελικά, αποφασίστηκε κλήρος μεταξύ του ιδίου και του Παπανικολή, ο οποίος είχε ήδη ως τρόπαιο την πυρπόληση ενός τουρκικού στόλου, δυτικά στην Ερεσσό (Μάϊος 1821). Ο κλήρος ευνόησε τον Κανάρη.⁴⁰ Δύο πυρπολικά ετοιμάσθηκαν, το Μαριαλό, υπό την διοίκηση του Κανάρη και το υδραϊκό υπό την διοίκηση του Πιπίνου. Η γενική διοίκηση των πυρπολικών δόθηκε στον Κανάρη, τα πυρπολικά θα τα συνόδευαν Ψαριανά πλοία.⁴¹ Αυθημερόν ετοιμάσθηκαν τέσσερα πλοία, δύο υδραϊκά και δύο ψαριανά. Και τα πυρπολικά και τα πλοία εξέπλευσαν την 1^η Ιουνίου, αφού έγινε θεία Λειτουργία στον Άγιο Νικόλαο, στη μητρόπολη των Ψαρών, κατά την οποία τα πληρώματα μετέλαβαν των αχράντων μυστηρίων.⁴²

Ο Κανάρης και οι σύντροφοί του μετέβησαν στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου Ψαρών, προσευχήθηκαν γονατιστοί, επιζητώντας την βοήθεια του Θεού με την επιθυμία να πεθάνουν παρά να επιστρέψουν άπρακτοι, χωρίς να πάρουν εκδίκηση για τις απάνθρωπες και βάρβαρες σφαγές τόσων αθώων αδελφών τους, Χίων. Η Θεία Λειτουργία ετελέσθη από τον παρεπιδημούντα κατ' εκείνο το χρονικό διάστημα στα Ψαρά, γενναίο εθνεγέρτη Πατριάρχη Αλεξανδρείας, Θεόφιλο τον Β', ο οποίος μετέβαλε τους πυρπολητές των Αχράντων Μυστηρίων.⁴³ Ο ατρόμητος Ψαριανός μπουρλοτιέρης, Κωνσταντίνος Κανάρης, μετά το μεγάλο κατόρθωμα, έλεγε: «Μία δύναμις θεική εγέμισε την καρδιά μου από την Λειτουργία εκείνη, δύναμις υπερφυσική που με έκαμε γίγαντα και μου έλεγε: Κωνσταντή θα πεθάνεις για την Ελλάδα».⁴⁴

Ο Κανάρης και ο Πιπίνης άναψαν από μία μεγάλη λαμπάδα στην εικόνα του Αγίου Νικολάου και της Αγίας Τριάδας και εδέοντο γονυπετείς εις τον Ύψιστον, ίνα οδηγήσει αυτούς εις τον ιερόν αγώνα. Ο ιερεύς ενδεδυμένος τα ιερά του άμφια εδεήθη υπέρ των δεινοπαθούντων αδελφών χριστιανών και υπέρ της επιτυχίας του αποφασισθέντος τολμήματος. Μετά την παράκληση, ησπάσθησαν αυτούς οι πλοίαρχοι και τους συνόδευσαν μέχρι των πλοίων τους μετά του πλήθους, όπου ητοίμασαν τα πυρπολικά τους.⁴⁵ Στη συνέχεια, σχηματίσθηκε πομπή από τον Άγιο Νικόλαο με προεξάρχοντα τον πατριάρχη Αλεξανδρείας και από τον κλήρο. Ακολουθούσαν οι βουλευτές των Ψαρών, οι ναύαρχοι, οι πλοίαρχοι, ο Κ. Κανάρης και ο Α. Πιπίνης με τους συντρόφους τους και ο λαός. Η μεγαλοπρεπής αυτή πομπή κατήλθε προς τον λιμένα και τερμάτισε στον χώρο των πυρπολικών. Ο Μακαριώτατος Πατριάρχης Αλεξανδρείας στην εντόνως φορτισμένη συγκινησιακώς και συναισθηματικώς ατμόσφαιρα, ετέλεσε την ακολουθία του Αγιασμού, ηγίασε τα πυρπολικά και τους πυρπολητές και διέταξε, «να κάμουν πάντα», με δακρυσμένους οφθαλμούς, εν ονόματι του Θεού, ευχόμενος την αισία έκβαση του τολμηρού αυτού εγχειρήματος.⁴⁶

⁴⁰ Ίδιος, ο.π., σ. 12.

⁴¹ Ίδιος, ο.π.,

⁴² Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π. σ. 26. Α. Ορλάνδου, Ναυτικές Τομές, Αθήναι 1869, σ. 266. Jourdain, ο.π., σ. 75.

⁴³ Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π., σ. 389.

⁴⁴ Ίδιος, ο.π., όπου βλ. Χανιώτου Ιωάννου, Η Χίος του 1822, σελ. 253, Αθήναι, 1973, σ. 253, Πλοκή Jourdain, ο.π.

⁴⁵ Ίδιος, ο.π., σ. 390, όπου υποσημείωση 592.

⁴⁶ Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π., σ. 390, όπου υποσημείωση 393.

Την 1^η Ιουνίου τα δύο πυρπολικά ακολουθούμενα από τα άλλα πλοία, κατευθύνθηκαν αρχικά προς τα δυτικά της Μυτιλήνης, περιμένοντας επί πέντε ημέρες τον κατάλληλο καιρό για να προσεγγίσουν τον στόχο τους, καθώς τα εμπόδιζε η παρατεταμένη νηνεμία. Δύο τουρκικές φρεγάτες που είχαν αποσταλεί από την Χίο για ανίχνευση πέρασαν από πολύ κοντά τους, αλλά δεν τους αντιλήφθηκαν. Το πρωί της 6^{ης} Ιουνίου άρχισε να πνέει βορειοανατολικός άνεμος, αυτό που ακριβώς περίμεναν οι δύο κυβερνήτες. Ύψωσαν αυστριακές σημαίες για να εξαπατήσουν πιθανά εχθρικά πλοία, τα οποία θα συναντούσαν στην πορεία τους και κατευθύνθηκαν προς τις Οινούσες. Με ελιγμούς και _____ τα ελληνικά πυρπολικά πέρασαν δίπλα από τα τουρκικά πλοία, προσποιούμενα ότι κατευθύνονταν στη Σμύρνη.⁴⁷ Αργότερα, με το σούρουπο εισήλθαν στον κόλπο της Χίου και οι δύο κυβερνήτες όρισαν τους στόχους τους. Ο Κανάρης, θα επιτίθετο στη ναυαρχίδα του Καρά Αλή και ο Πιπίνος στην υποναυαρχίδα και, βεβαίως, τα συνθηματικά για να αναγνωριστούν κατά την επιστροφή τους. Παρά τις αντιξοότητες τις καιρικές και τους δισταγμούς του Πιπίνου, ο Κανάρης πρότεινε να προχωρήσουν ώστε εγκαίρως να βρίσκονται σε απόσταση βολής από την τουρκική αρμάδα.⁴⁸ Με επιδέξιους χειρισμούς κατευθύνθηκαν προς την Χίο, αφού διέφυγαν της προσοχής 11 τουρκικών πλοίων. Η νύχτα ήταν ασέληνη και σκοτεινή. Κατευθύνθηκαν προς την θάλασσα μεταξύ των δικρότων⁴⁹, τα οποία ήταν καταφανή, διότι ήταν φωταγωγημένα με φανούς, κρεμασμένους από τα κατάρτια και τις κεραιές τους, επειδή είχαν τη γιορτή του μπαϊραμιού, που θα άρχιζε την επομένη. Το ένα ήταν η ναυαρχίδα και το άλλο η υποναυαρχίδα.⁵⁰ Το πυρπολικόν των Υδραίων πλησίασε το ένα και προσκολλήθηκε αλλά το απέσπασε το πλήρωμα του δικρότου, είτε διότι δεν προσκολλήθηκε στερεά, είτε γιατί οι πυρπολητές δεν άναψαν νωρίς την θρυαλλίδα του. Μετεδόθησαν οι φλόγες σ' αυτό και το έβγαζαν αλλά δεν το κατέστρεψαν εντελώς. Ο Jourdain, λέγει ότι η υποναυαρχίδα εβλάβη τόσο ώστε απέβη απόλεμος, σε αντίθεση με τον ιστορικό Finlay. Πιθανότερα, είναι η πληροφορία του Jourdain, ο οποίος μετείχε της εκστρατείας. Επίσης, ο Spectateur Oriental της 16 έως 20 Ιουνίου 1822 (Χιακόν Αρχεϊόν Βλαχογιάννη, τόμος 1, σ. 161), αναφέρει ότι, το πυρ είχε μεταδοθεί και στην υποναυαρχίδα.⁵¹

Ο Τούρκος ιστοριογράφος Αχμέτ Δζεβδέτ πασάς, ο οποίος έγραψεν ιστορίαν της Τουρκίας για τα έτη 1773 – 1826 σε 12 τόμους, σχετικά με τα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης μέχρι της καταστροφής του σώματος των γενιτσάρων (1826), αναφέρεται και στα σχετικά της ανατίναξης της τουρκικής ναυαρχίδας υπό του Κανάρη.⁵²

Ο έμπειρος Κανάρης, δικαιώθηκε και όταν τα πυρπολικά έφθασαν σε απόσταση περίπου 12 χιλιομέτρων από τα εχθρικά πλοία, ο άνεμος δυνάμωσε και τους επέτρεψε να πέσουν πάνω τους με μεγάλη ταχύτητα. Ήταν η ευνοϊκότερη στιγμή της επίθεσης. Η νύχτα ήταν

⁴⁷ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 13.

⁴⁸ Ο ίδιος, ο.π.

⁴⁹ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμος 1, σ. 551.

⁵⁰ Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ. 30.

⁵¹ Ίδιος, ο.π.,

⁵² Θ. Σαρικάκης, Η ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας υπό του Κανάρη, κατά τας τουρκικές πηγάς, «Χιακή Επιθεώρηση», τεύχος 10, 1966, σ. 26, κατά μετάφρασιν του Ν. Μοσχόπουλου, Ιστορία της Ελληνικής επαναστάσεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους, Αθήναι 1960, σ. 274 – 276.

ασέληνη και καθώς οι Τούρκοι γιόρταζαν το Μπαϊράμι, η επαγρύπνησή τους είχε χαλαρώσει. Τα πληρώματα όλων των τουρκικών πλοίων πανηγύριζαν. Ο στόλος ήταν φωταγωγημένος για τη γιορτή και τα δυνατά φώτα εμπόδιζαν τους ελάχιστους φρουρούς επί των πλοίων να διακρίνουν τον θάνατο που πλησίαζε σιωπηλά από τη θάλασσα. Η ναυαρχίδα του Καρά Αλή, τρίκροτο 84 πολυβόλων, ήταν πιο λαμπρά στολισμένο από όλα, καθώς επίσης το δίκροτο του Μπεκίρ, που χρησιμοποιείτο ως υποναυαρχίδα. Στη ναυαρχίδα βρίσκονται 2286 άτομα και πολλοί προσκεκλημένοι του Καρά Αλή, ανάμεσά τους υψηλόβαθμοι αξιωματικοί του στόλου και του αποβατικού σώματος στη Χίο, αλλά και αξιωματούχοι του νησιού του Τσεσμέ και της Σμύρνης. Στο αμπάρι βρίσκονταν αλυσοδεμένοι μερικές εκατοντάδες, γυναικόπαιδα αναμένοντας τη σκληρή τους τύχη στα χέρια του κατακτητή. Ανάμεσα στα πολύχρωμα φανάρια που στόλιζαν τα κατάρτια της ναυαρχίδας, αργοσάλευαν μερικοί απαγχονισμένοι Χιώτες και το κεφάλι και το δεξί χέρι του Κορσικανού φιλέλληνα Βαλέστ, τον οποίον οι Τούρκοι συνέλαβαν στην Κρήτη τον εκτέλεσαν και έστειλαν τα μέλη του ως δώρο στον Καρά Αλή.

Η «διακόσμηση» των τούρκων συμπληρωνόταν από θύματα της σφαγής της Χίου, σε κατάσταση αποσύνθεσης που έπεφταν παρασυρμένα από τα θαλάσσια ρεύματα στην ίσαλο γραμμή του πλοίου.⁵³ Οι Έλληνες κυβερνήτες εντόπισαν εύκολα τους δύο στόχους τους από την πλούσια φωταγωγή και προσπάθησαν με ελιγμούς να τα προσεγγίσουν. Μερικοί σκοποί Τούρκοι τους εντόπισαν αλλά εξέλαβαν τα σκάφη ως «αυστριακά ελαφρά μεταγωγικά», αφού είχαν υψωμένες αυστριακές σημαίες και τα αγνόησαν.⁵⁴

Ο Κανάρης υπήρξεν ευτυχέστερος. Πλησίασε το δίκροτον που ήταν η ναυαρχίδα. Διατήρησε την ψυχραιμία που χαρακτήριζε τον αξιοθαύμαστον αυτόν ήρωα, ο οποίος εισήγαγε τον πρόβολον ιστόν του πυρπολικού του, στην κανονιοθυρίδα ανοικτή και τον προσέδεσεν ασφαλώς στην επωτίδα. Οι πρώρες των δύο πλοίων του πυρπολικού και του δικρότου πλησίασαν όσο το δυνατόν περισσότερο. Ο Κανάρης άναψε την θρυαλλίδα και επήδησεν στην λέμβον του πυρπολικού, όπως τον περίμεναν οι άλλοι πυρπολητές, έτοιμοι να αρχίσουν την κωπηλασίαν και να απομακρυνθούν. Το πυρ μετεδόθη τάχιστα στα ιστία και τα εξαρτήματα του πυρπολικού, το οποίο ανέδωκε φλόγες που υπέτρεφεν ο άνεμος. Οι φλόγες εισχώρησαν δια των ανοικτών κανονιοθυρίδων στο κάτω κατάστρωμα του δίκροτου και εγέμισεν το πλοίον με το πυρ, το οποίον εβρυχάτο ως την καιομένην κάμινον.⁵⁵ Φρικτή ήταν η εικόνα που παρουσίαζε η ναυαρχίδα. Μάταιες οι προσπάθειες του πληρώματος να σβηστεί το πυρ. Οι επί του πλοίου σώζονταν μόνο αν ρίπτονταν στη θάλασσα. Το πυρ μετεδόθη στην πυριτιδαποθήκην και τότε με τρομερή έκρηξη ανατινάχθηκε η ναυαρχίδα. Ο Καπουδάν πασάς δεν ήθελε να αφήσει το πλοίον. Οι έμπιστοί του τον κατέβασαν δια της βίας σε ακάτιον για να απομακρυνθεί από τον κίνδυνον αλλά ιστός φλεγόμενος καταπεσών ανέτρεψεν το ακάτιον, εκτύπησεν τον Καραλή στην κεφαλήν, ο οποίος μετεφέρθη εις την παραλίαν, όπου μετά μίαν ώραν εξέπνευσεν. Ετάφη την επομένην εντός του φρουρίου, όπου μέχρι σήμερον δεικνύεται ο τάφος του.⁵⁶

⁵³ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 13.

⁵⁴ Ίδιος, ο.π., σ. 15.

⁵⁵ Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ. 32, όπου υποσημείωση 1.

⁵⁶ Ίδιος, ο.π.

Ο Κανάρης με τη φράση «εις το όνομα του Κυρίου», πυροδότησε την πλωτή του εμπρηστική βόμβα. Η σκαμπαβία προσπάθησε να απομακρυνθεί εν μέσω πυροβολισμών, αλλά ένα σχοινί, το οποίο είχε εμπλακεί στην τρόπιδά της, τον ακινητοποίησε. Ένας ναύτης το έκοψε με γρήγορες κινήσεις και η καθυστέρηση δεν αποδείχθηκε μοιραία για το πλήρωμα. Έπειτα από λίγα χρόνια, ο Κανάρης με «απερίγραπτο μειδίαμα», έλεγε στον ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη: «Κείνα τα λίγα δευτερόλεπτα φτάνανε για να μας καταστρέψουν». Και συμπλήρωνε: «Ήτανε τόσοι εκεί πάνω που μονάχα να φτύνανε θα μας έπνιγαν».⁵⁷

Αξίζει να ακουσθεί και η τουρκική ιστοριογραφία για την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας. Ο Τούρκος ιστορικός Αχμέτ Δζεβδέτ πασάς, χαρακτηρίζει το πρωτοφανές στην ιστορία των ναυτικών πολέμων ανδραγάθημα του Κανάρη ως απλούν «καζά» (δυστύχημα). Δίνει πληροφορία ότι την 28 του μηνός Ραγκαζάν (δηλαδή την 6^η Ιουνίου 1822, ημέραν Τρίτην), ενώ ο αυτοκρατορικός στόλος ήτο αγκυροβολημένος μεταξύ Χίου και Τσεσμέ, ήλθεν εν πλοίον των επαναστατών, φέρον αυστριακήν σημαίαν και αγκυροβόλιον σε αρκετή απόσταση από τον στόλο και ο πλοίαρχός του προσήλθε και συνδιελέχθη μετά του καπιτάν πασά και εδήλωσεν ότι θα αποτελειώσει την επιούσαν. Ένας μηχανικός της ναυαρχίδας παρετήρησεν το πλοίον με το τηλεσκόπιον και υποψιάστηκε από το σχήμα του και το εξωτερικό του ότι έπρεπε να διαταχθεί νηοψία. Ο καπιτάν πασάς δεν έλαβε υπόψη την προειδοποίηση αυτή αλλά έστρωσε «τραπεψί» (δηλαδή το τραπεζάκι) του ούζου και επεδόθη εις ουζοποσίαν. Εν τω μεταξύ, ο προαναφερθείς πλοίαρχος, προφανώς, ο Κανάρης ή ο Πιπίνης, ενώ είχαν πει αρχικά ότι θα αποπλεύσουν την επιούσαν, τελικώς ειδοποίησαν ότι θα απέπλεαν μετά την δύση του ηλίου και ανέσπασαν την άγκυρα. Οι ελληνικές πηγές δεν αναφέρουν την λεπτομέρεια αυτήν παρά μόνον, σύμφωνα με τον Τρικούπην τα δύο πυρπολικά, το του Κωνσταντίνου Κανάρη και του Πιπίνου «παρέπλεαν», υπό ξένην σημαίαν το Καραμπουρινού».⁵⁸ Είναι αξιοθαύμαστη η τόλμη του Έλληνα αξιωματικού, ο οποίος εισεχώρησεν εντός του τουρκικού στόλου, ετόλμησε να ανέλθει στην τουρκική ναυαρχίδα και να συνδιαλεχθεί με τον αρχιναύαρχον, βεβαίως χάριν καταπτώσεως. Οι έμπειροι Τούρκοι πλοίαρχοι, γράφει ο Δζεβδέτ πασάς, είχαν υπόνοιες και συμβούλευσαν να ανασπάσουν τα πλοία την νύχτα την άγκυρα και να αποπλεύσουν, αλλά ο καπετάν πασάς τους επέπληξε λέγοντας: «Είσθε δειλοί!! Ο άπιστος αν είναι φωτιά, θα κάψει όσο φθάνει το έγκλημά του. Που να τολμήσει αυτός να κινηθεί; Θα τον κάμω, θα τον δείξω». Οι περισσότεροι κοιμήθηκαν φοβισμένοι, ενώ ο καπιτάν πασάς με μερικούς άλλους αξιωματικούς παρεδόθη εις την μέθην. Κατά τα μεσάνυχτα, ένα πυρπολικόν των επαναστατών πλησίασε την ναυαρχίδα και έθεσε πυρ, ενώ το πλήρωμά του απομακρυνόταν με λέμβο. Η ναυαρχίδα άρχισε να καίγεται και η φωτιά της μεταδόθηκε σε ένα γαλιόντο, που ήταν εκεί κοντά αγκυροβολημένο. Τα υπόλοιπα πολεμικά έκαψαν τα καλώδια με πέλεκες, απομακρύνθηκαν και έτσι σώθηκαν. Ο καπετάν πασάς με τους άλλους συνδιασκεδάζοντας ξύπνησαν μεθυσμένοι. Απελπισμένοι προσπαθούσαν να σωθούν πέφτοντας στη θάλασσα και κολυμπώντας στην ξηρά, πολλοί δε πνίγηκαν. Ο καπιτάν πασάς κατήλθε σε λέμβο με τους υπηρέτες του για να φθάσει στην ακτή,

⁵⁷ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 15.

⁵⁸ Θ. Σαρικάκης, Η ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας υπό τον Κανάρη, κατά τας τουρκικάς πηγάς, ο.π. 2, όπου βλ. υποσημείωση 2.

εξερράγη όμως η πυριτιδαποθήκη της ναυαρχίδας και φονεύθηκε από κεραία, η οποία έπεσε και βύθισε την λέμβον, κατά τον Τρικούπην δε, εφονεύθη από πεσόν κατάρτι της ναυαρχίδας, το οποίο έθλασε την οσφύν του. Κολυμβητές έπεσαν στην θάλασσα για να τον διασώσουν φερόμενον υπό των κυμάτων, τον απεκόμισαν ημιθανή στην ξηρά, όπου εξεψύχησε.⁵⁹ Το άλλο γαλόιον ανεφλέγη, μεταδόθηκαν οι φλόγες στην πυριτιδαποθήκην του και κατεστράφη φλεγόμενο.⁶⁰

Όπως; Γράφει ο Δζεβδές πασάς, τα πληρώματα ολόκληρου του στόλου θορυβήθηκαν και αμέσως ο Βεχίτ πασάς, ως βεζύρης όρισε ως καπιτάν – πασάν τον κυβερνήτην της αυτοκρατορικής καπιτάνας (υποναύαρχον), Μουχτάρ βίων, αρχιναυαρχούντα, μέχρι του διορισμού οριστικού αντιναυάρχου υπό του Σουλτάνου. Το σχετικόν διάταγμα αναγνώσθηκε επίσημα επί της υποναυαρχίδας και ο Βεχίτ ενέδωσεν κατά την εθιμοτυπίαν τον προσωρινόν καπιτάν πασάν με την σαμουρόγουνα της στολής του και όλοι υπέγραψαν δήλωση ότι θα τους υπακούουν. Ανευρέθη και το πτώμα του φονευθέντος _____ καπετάν πασά και ετάφη στην Χίον εντός του φρουρίου, όπου υπάρχει μέχρι σήμερα ο τάφος του με επίγραμμα γραμμένο σε τουρκική γλώσσα.⁶¹

Όταν έφθασεν η θλιβερή είδηση την Κωνσταντινούπολη, ο Σουλτάνος διόρισεν αρχιναύαρχον τον _____ του αποβατικού στρατού, Καρά Μεχμέτ πασάς, ο δε Μουσταφάς βέης διορίσθηκε αναπληρωτής καπετάν πασάς και διατάχθηκε να παραλάβει τον στόλο και τα πλοία που επρόκειτο να έλθουν από Αίγυπτον, Τυνησία και Τριπολίτιδα και να πλεύσει στην Πάτρα, για να τα παραδώσει στον νέον αρχηγόν και σε συνεννόηση με τον Χουρσίτ να ασχοληθεί με την υπόθεση της Πελοποννήσου.⁶²

Το κατόρθωμα του Κανάρη, μοναδικό στην ελληνική ιστορία. Όταν η ναυαρχίδα των 84 πυροβόλων ανατινάχθηκε, έγραψε ο ανταποκριτής της εφημερίδας Spectateur Oriental: «Η έκρηξη ήταν τρομερή. Η πολιτεία της Χίου την ένοιωσε σαν τράνταγμα από δυνατό σεισμό. Οι Τούρκοι που κοίταζαν το θέαμα από την ξηρά, λες και κτυπήθηκαν από αστροπελέκι, οι περισσότεροι έπεσαν κάτω ουρλιάζοντας. Ο Βαχίρ πασάς έγραψε στα απομνημονεύματά του: «Η λάμψη ανεβαίνοντας μέχρι τον ουρανό διήρκεσε σχεδόν μέχρι το πρωϊ ... και έτσι απαίσια πανηγυρίστηκε το Μπαϊράμι μας».⁶³

Θα άξιζε να αναφερθούμε στις ειδήσεις από αυτόπτη και παθόντα, τον Χριστόφορο Πλάτωνος Καστάνη, ο οποίος την ήμερα εκείνη ήταν οκτάχρονο παιδί, συνεπώς οι πληροφορίες του είναι αυθεντικές και προέρχονται από την αδολότητα του οκτάχρονου παιδιού.⁶⁴

Ήταν βράδυ της δεκάτης ενάτης Ιουνίου.⁶⁵ Ο ναύαρχος πάνω στη μεγαλοπρεπή ναυαρχίδα του γιόρταζε το Ραμαζάνι με ξεφάντωμα και μεθύσι, καυχημένος για τις πλούσιες

⁵⁹ Θ. Σαδικάκης, ο.π., σ. 25.

⁶⁰ Ίδιος, ο.π.

⁶¹ Θ. Σαδικάκης, ο.π., σ. 25. – Π. Μ. Κοντογιάννης, ο.π., σ. 32.

⁶² Θ. Σαδικάκης, ο.π.

⁶³ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 17.

⁶⁴ Χριστόφορος Πλούτωνας Καστάνης, «Έλληνας» εξόριστος.. Μετάφραση Χρήστου Γ. Γιατράκου, 2 εκδότες, 2021, Εκδόσεις «Άλφα Πι», Παληός, σ. 80.

⁶⁵ σ.σ. Με το παλαιό ημερολόγιο 19 με το νέο 6.

ανταμοιβές που θα του δίνονταν από τον Μονάρχη (Σουλτάνο), όταν θα επέστρεφε έτρεξε στη Μητρόπολη, ως επιβράβευσή του όταν θα λάβαινε τις στάχτες της Χίου και άλλα δώρα. Τον περιστοίχιζε πλήθος κολάκων από όλο το στόλο. Αμέσως μετά το ηλιοβασίλεμα, εμφανίσθηκε ένα μυστηριώδες φαινόμενο στον ουρανό. Στο ήρεμο, γράφει ο Καστάνης, με πλήρη άπνοια, γαλάζιο υψώθηκε ένα φλεγόμενο σύννεφο, σε σχήμα σπαθιού με τη λαβή να αιωρείται πάνω από τα Ψαρά και με την άκρη της λεπίδας να έχει κατεύθυνση προς την αρμάδα. Το φαινόμενο αυτό χαριεντίστηκε από τους Έλληνες που βρίσκονταν στα προξενεία και πάνω στα βουνά σαν αίσσιος οiwνός. Ο Ολλανδός Πρόξενος, είναι παλαίμαχος των Ναπολεόντιων πολέμων, δήλωσε ότι, αυτό ήταν ο πρόδρομος του θανάτου κάποιας σημαντικής προσωπικότητας, το ίδιο εκείνο βράδυ, ενώ ο ναύαρχος είχε παραδοθεί σε απολαύσεις οργίων, ο Κανάρης κατέστρωνε το σχέδιο εκδίκησης και συνοδευόμενος από είκοσι μόνο ναυτικούς, επιβιβάσθηκε στο μπουρλότο του, κατευθυνόμενος ύστερα από πολλούς επιδέξιους χειρισμούς και ελιγμούς προς τον στόχο του. Ένας λαμπρός μετεωρίτης διέσχισε τον ουρανό. Οδηγούμενος ο Κανάρης από αυτό το ουράνιο σημάδι προχώρησε με εναλλασσόμενες πορείες, διείσδυσε στο στόλο και έφθασε στη ναυαρχίδα. Έγινε αντιληπτός, δέχθηκε καταϊγισμό κανονιοβολισμών και πυροβολισμών, αλλά ο Κανάρης απτόητος στάθηκε πάνω στην πλώρη και ενθάρρυνε τους άνδρες του στο όνομα του Χριστού και της Ελλάδας. Το μπουρλότο έτρεχε ταχύτατα σαν βέλος με τη βοήθεια του δροσερού μελτεμιού. Ακολούθησε η σύγκρουση. Η αρπάγη γαντζώθηκε στην ναυαρχίδα. Ο Κανάρης άναψε το φιτίλι και πήδησε στη βάρκα. Οι ακατάβλητοι Ψαριανοί τράβηξαν βίαια τα κουπιά τους και οδηγήθηκαν θριαμβευτές στο πατρικό νησί τους. Οι σύντροφοι του Κανάρη χαροποίησαν και ενθουσίασαν τους συμπατριώτες τους, οι οποίοι συγκεντρώθηκαν στην παραλία και τους περίμεναν ανυπόμονα.⁶⁶ Το πλοίο του Ιωάννου Ζάκκα τους παρέλαβε και τους μετέφερε στα Ψαρά.⁶⁷ Να σημειώσουμε ότι την προηγούμενη νύκτα της πυρπόλησης, στα Ψαρά, και το μέρος των Χίων, είχαν παρατηρήσει ένα λαμπερό ερυθρό φως, το οποίο δεν μπορούσαν να εξηγήσουν αν οφειλόταν στην πυρπόληση κάποιου εχθρικού πλοίου ή «μάλλον εις τινα των φωτεινών αυγών, τους οποίους βλέπομεν έκτοτε να λάμπουν κατά την νύκτα».⁶⁸ Οι κάτοικοι των Ψαρών είχαν χωρισθεί σε δύο ομάδες. Η μία με το όπλον ανά χείρας και η άλλη είχε καταφύγει στον Άγιο Νικόλαο και στους άλλους Ιερούς Ναούς, αναπέμποντας θερμότες δεήσεις προς τον Θεόν, για τη νίκη. Οι σκοποί της παραλίας την τετάρτην πρωϊνήν εμφανίσθηκαν αναγνώρισαν την σημαίαν του Σταυρού και ο ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ του Τσαμαδού μετέφερε στα Ψαρά την χαρούμενη είδηση της πυρπόλησης της τουρκικής ναυαρχίδας. Αστραπιαία ήχησαν οι καμπάνες όλων των ναών των Ψαρών. Τα κανονιοστάσια άρχισαν να ρίχνουν τους πρώτους κανονιοβολισμούς και η ελληνική σημαία _____ σε όλα τα πλοία. Οι Ψαριανοί περίμεναν με ενθουσιασμό την άφιξη των μπουρλοτιέρηδων και όταν ο «Τηλέγραφος» ανέβασε σύμβολον ότι πλησιάζει το πλοίο στα Ψαρά, όλοι οι Ψαριανοί συνέρρευσαν στην παραλία για να υποδεχτούν τους ήρωές τους και να τους επευφημήσουν.⁶⁹

⁶⁶ Χριστόφορος Πλ. Καστάνης, ο.π., σ. 81, 82.

⁶⁷ Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π., σ. 390.

⁶⁸ Ίδιος, ο.π., σ. 391.

⁶⁹ Ίδιος, ο.π.

Το απόγευμα της 7^{ης} Ιουνίου του 1822, τα δύο υδραίικα πλοία, με ρεμούλκα τις σκαμπαβίες των μπουρλότων εισήλθαν στο λιμάνι των Ψαρών, μεταφέροντας τον Πιπίνο και τον Κανάρη. Τα ψαριανά και υδραίικα πλοία, με υψωμένες τις σημαίες χαιρέτιζαν τους ήρωες με συνεχείς κανονιοβολισμούς. Το ίδιο και τα κανονιοστάσια της ξηράς. Ο Κανάρης βγήκε από το πλοίο κρατώντας το τιμόνι στις λέμβους και με σεμνότητα και μετριοφροσύνη ανήγγειλε την καταστροφή της ναυαρχίδας. Οι Ψαριανοί αναρριχήθηκαν στα ξάρτια των πλοίων, τον χαιρετούσαν, τον επευφημούσαν, κινώντας πέρα δώθε τα φέσια τους.⁷⁰ Ο Χριστόφορος Καστάνης, αναφέρει ότι, μία κοπέλα των Ψαρών τους πρόσφερε το δάφνινο στεφάνι και άλλες νέες τον συνόδευσαν στη θρησκευτική πομπή, ψάλλοντας ιερούς ύμνους και κρατώντας κλαδιά ελιάς και πυρσούς.⁷¹ Ο λαός και ο κλήρος ενδεδυμένος τις ιερατικές του στολές, με προεξάρχοντα τον παρεπιδημούντα κατ' εκείνη την περίοδο στα Ψαρά επίσκοπο Μυρίνης Σωφρόνιο, υποδέχθηκε τους νικητές. Το ίδιο έπραξαν και οι βουλευτές της νήσου, οι ναύαρχοι, οι καπεταναίοι, οι πλοίαρχοι. Η μεγάλη πομπή κατευθύνθηκε στον ιστορικό ναό του Αγίου Νικολάου. Προηγούντο οι ιερείς με τον επίσκοπο και τα εξαπτέρυγα, ακολουθούσαν οι προύχοντες, έχοντας στο μέσον τους ήρωες ανυπόδητους και ασκεπείς και η πομπή κατέληγε με τους ναυάρχους, τους καπεταναίους, τους πλοιάρχους και τον απλό ψαριανό λαό.⁷²

Στον Άγιο Νικόλαο εψάλει δοξολογία. Ο γενναίος ήρωας, πυρπολητής, Κωνσταντίνος Κανάρης, με δάκρυα στα μάτια, προσκυνούσε γονατιστός την εικόνα της Παναγίας και του Αγίου Νικολάου και απέδιδε ευχαριστήρια στον Θεόν για την μεγάλη νίκη, και οι πανηγυρικοί κανονιοβολισμοί συνεχίζονταν.⁷³ Συγκινητικοί οι στίχοι του Γ. Δροσίνη για τον πυρπολητή στο περίφημο ποίημά του «Το τάμα του Κανάρη». Ξημέρωσε ο πυρπολητής εγύρισε / κι επήδησε απ' το ολόμαυρο καΐκι / πιστός να φέρει με τα πόδια ολόγυμνα / στην εκκλησία το τάμα για την Νίκη / το χέρι που τρόμο έσπειρε τον θάνατο / με το δαυλό – το φοβερό το χέρι! / τώρα ταπεινωμένο και τρεμάμενο / στην Παναγιά ανάφτει εν' αγιοκέρι.⁷⁴

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης μετέλαβε των Αχράντων Μυστηρίων, με φόβον Θεού, από τα χέρα του επισκόπου Μυρίνης Σωφρονίου, τον οποίο ο ναύαρχος Halgan είχε σώσει από βέβαιο θάνατο.⁷⁵ Στη συνέχεια, όλο το εκκλησίασμα συμμετείχε στην πάνδημο κατανυκτική λιτανεία της Ιεράς Εικόνας της Παναγίας στους δρόμους της πόλης των Ψαρών. Οι ηλικιωμένοι κάτοικοι μη μπορώντας να ακολουθήσουν προσεύχονταν, έκαναν ευλαβικά το σημείο του Σταυρού και χαιρετούσαν τους ήρωες. Μετά το πέρας της λιτανείας επανήλθαν στον Ιερό Ναό, και ο παπά Κύριλλος τους προσεφώνησε ανέπεμψε τις καθιερωμένες δεήσεις κλείνοντας την εορτή. Τα Ψαρά δεν είχαν ξαναζήσει τέτοια ιερή και λαμπρή ημέρα.⁷⁶ Οι γενναίοι πυρπολητές θεωρήθηκαν σωτήρες της πατρίδας και η κυβέρνηση αποφάσισε να τους _____ ηθικά και

⁷⁰ Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π., σ. 392.

⁷¹ Χριστόφορος Πλ. Καστάνης, ο.π., σ. 82.

⁷² Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π. σ. 392.

⁷³ Ίδιος, ο.π.

⁷⁴ Γ. Δροσίνη, «Το τάμα του Κανάρη, από την ποιητική συλλογή Πύρινη Ρομφαία».

⁷⁵ Φιλ. Αργέντη – Στίλπωνος Κυριακίδου, «Η Χίος παρά τοις γεωγράφοις και περιηγηταί» από τον 8^ο έως τον 20^ο αιώνα 19_____

⁷⁶ Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Αρχοντής, ο.π., σ. 401.

υλικά.⁷⁷ Το όνομα του έως τότε άσημου Ψαριανού Κωνσταντίνου Κανάρη, έγινε γνωστό παγκοσμίως. Μεγάλοι ποιητές, όπως ο Βίκτωρ Ουγκώ, τον αποθανάτισαν στα ποιήματά τους. Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας θεωρήθηκε ως πράξη υπεράνθρωπης τόλμης και ως η δίκαιη ελληνική εκδίκηση για τη σφαγή της Χίου. Ο τόμος των Τούρκων για τα «λεγόμενα πυρπολικά» τους δημιούργησε ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας που τους ακολούθησε ως το τέλος της Επανάστασης.⁷⁸

Οι κυριότερες πολιτικές ενέργειες του Κανάρη στην Επανάσταση του '21 είναι:

— Πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας του Καπιτάν Πανά Καρά Αλή στη Χίο (6 – 7 Ιουνίου 1822) 2.000 νεκροί ανάμεσά τους και ο Καρά Αλής.

— Ανατίναξη τουρκικού δικρότου στο στενό μεταξύ Τενέδου και Τρωάδος (28 Οκτωβρίου 1822). Επρόκειτο για την υποναυαρχίδα του νέου αρχιναυάρχου Κακλαμάν Μεχμέτ Πασά, που είχε διαδεχθεί τον Καρά Αλή, 800 νεκροί Οθωμανοί.

— Πυρπόληση τουρκικής φρεγάτας κοντά στη Σάμο (5 Αυγούστου 1824), εκδικούμενος την καταστροφή της Κάσου και της πατρίδας του, 600 νεκροί Οθωμανοί.

— Πυρπόληση τουρκικής κορβέτας στα ανοιχτά της Μυτιλήνης (23 – 24 Σεπτεμβρίου 1824).

— Η τολμηρότερη ενέργειά του, απόπειρα – πυρπόληση του αιγυπτιακού στόλου στο λιμάνι Αλεξάνδρειας (29 Ιουλίου 1825. Το εγχείρημα δεν ευοδώθηκε, λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών (απρόοπτη μεταβολή του ανέμου).⁷⁹

Ο Κανάρης με το ήθος και τη σωφροσύνη του κέρδισε την εκτίμηση όχι μόνο των συναγωνιστών του αλλά και της πολιτείας. Γι' αυτό ανήλθε στα υψηλότερα αξιώματα της πολιτείας μετά την απελευθέρωση. Το 1827 αντιπροσώπευσε τα Ψαρά στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και ήταν ένας από τους πιο θερμούς υποστηρικτές του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος τον χρησιμοποίησε για την καταστολή διαφόρων ανταρσιών στη Μάνη και στην ενεργή δράση και εγκαταστάθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου.

Κατά την Οθωμανική περίοδο ανακλήθηκε στην υπηρεσία και έφθασε μέχρι τον βαθμό του υποναυάρχου. Κατόπιν διορίστηκε γερουσιαστής. Συμμετείχε στην επαναστατική κίνηση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843, που ανάγκασε τον Όθωνα να παραχωρήσει Σύνταγμα. Μέχρι την έξωση του Όθωνα χρημάτισε επανειλημμένα υπουργός και δύο φορές πρωθυπουργός (16 Φεβρουαρίου 1844 – 30 Μαρτίου 1844, 16 Οκτωβρίου 1848 έως 12 Δεκεμβρίου 1849). Ανήκε στους εκπροσώπους της αντιοθωνικής κίνησης. Όταν ο βασιλιάς του ανέθεσε για τρίτη φορά την πρωθυπουργία, ο Κανάρης κατέθεσε την εντολή, επειδή ο Όθων δεν ενέκρινε ορισμένους από τους υπουργούς του. Μετά την έξωση του Όθωνα, ορίστηκε μέλος της τριανδρίας και το 1863 πήγε στη Δανία ως ένας από τους αντιπροσώπους του Έθνους για να προσφέρει το στέμμα στον βασιλιά Γεώργιο Α'. Στη συνέχεια, ανέλαβε υπουργός Ναυτικών και δύο φορές πρωθυπουργός (5 Μαρτίου 1860 – 16 Απριλίου 1864, 27 Ιουλίου 1860 – 2 Μαρτίου 1865). Κατόπιν αποσύρθηκε της πολιτικής και ιδιώτευσε στο σπίτι του στην Κυψέλη (Κυψέλης 59),

⁷⁷ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 18, 19,

⁷⁸ Ν. Γιαννόπουλος, ο.π., σ. 19.

⁷⁹ <https://www.sansimera.gr/biographies/341>, ο.π.

όπου δεχόταν καθημερινά φίλους και θαυμαστές του. Στις 26 Μαΐου 1877, σε ηλικία 82 ετών, επανήλθε στην πολιτική και ανέλαβε πρωθυπουργός στην οικουμενική κυβέρνηση που σχηματίστηκε και για να αντιμετωπίσει τις ενδεχόμενες συνέπειες από τον ρωσοτουρκικό πόλεμο.

Ο Κανάρης, πιστός χριστιανός, έχει μυστηριακή ζωή και αυτός και η γυναίκα του εκκλησιάζονται ανελλιπώς στο ναό των Αγίων Αποστόλων, στην Κυψέλη. Εκεί βρίσκονται τα στασίδια τους και οι τοίχοι του να κοσμούνται από δάφνινα στεφάνια μέσα στα οποία αναγράφονται τα κατορθώματα και νίκες του, για τα οποία ο ίδιος σεμνός και αφανής, ποτέ δεν καυχήθηκε.

Στις 15 Δεκεμβρίου του 1859, μία Σουηδή συγγραφέας η Frederika Bremer, αποφάσισε να επισκεφθεί τον «γηραιόν άνδρα της ελευθερίας», όπως η ίδια ονομάζει τον Κανάρη, να του προσφέρει μία ανθοδέσμη. Δεν λέει ότι τον ήξερε από το ποίημα του Victor Hugo. Τα κατορθώματά του τα είχε διαβάσει στο ιστορικό σύγγραμμα του Zinkeisen. Ο Κανάρης, περίπου εβδομήντα ετών, βγήκε να την προϋπαντήσει και είχε νεανική ζωηρότητα στις κινήσεις του. Η γυναίκα του πυρπολητή, «μία ωραία, επιβλητική, ηλικιωμένη κυρία φορούσε ψαριανό κοστούμι, ενώ εκείνος ήταν ντυμένος ευρωπαϊκά. Η Frederika, με διερμηνέα τον Αμερικανό Hill, είπε, ότι είναι ευτυχής αντικρίζοντας τον άνδρα που για τα έργα του της είχε μιλήσει τόσο, όταν ήταν νέα, ο πατέρας της. Ο Κανάρης απάντησε, ότι ευχαριστεί τον Θεόν, που επέτρεψε σ' ένα μικρό ναυτικό ενός ελληνικού νησιού από τα πιο μικρά, να κάμει για την πατρίδα του κάτι που έκαμε τον απελευθερωτικό της αγώνα συμπαθή σε χώρες τόσο μακρινές» «Ήταν αληθινά μια ωραία απάντηση», γράφει η Frederik. Και όταν τον ρώτησε αν αισθάνθηκε σε κάποια στιγμή της ζωής του φόβο, ο Κανάρης αποκρίθηκε: «Ένα τέτοιο πράγμα δεν μπαίνει ποτέ στο νου μας. Ο κίνδυνος μας διεγείρει. Το τουφεκίδι και η μάχη μοιάζουν με μουσική». Ο σεμνός ήρωας, δεν έδωσε την απάντηση, όπως βλέπουμε, μόνο για λογαριασμό του εαυτού του. Εχρησιμοποίησε το πρώτο πρόσωπο του πληθυντικού. Μίλαγε για λογαριασμό των Ελλήνων γενικά.

Ο ναύαρχος όπως τον αποκαλούσε ο λαός, πέθανε επί των επάλξεων της πολιτικής στις 2 Σεπτεμβρίου 1877 και κηδεύτηκε με μεγαλοπρέπεια στο Α' Νεκροταφείο, όπου βρίσκεται ο τάφος του και της συζύγου του.⁸⁰

Αν επισκεφθούμε το Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, θα δούμε με συγκίνηση την ασημένια λήκυθο, όπου φυλάσσεται η καρδιά του Κανάρη με την επιγραφή «Χαίρε καρδιαν Ναυάρχου Κανάρη»⁸¹. Μία τέτοια αγνή, ηρωική καρδιά, συνέβαλε τα μέγιστα στην ελευθερία μας. Ας υποκλιθούμε με ευγνωμοσύνη και σεβασμό μπροστά σε μία τόσο μεγαλειώδη, ενάρετη, ηρωική μορφή.

⁸⁰ <https://www.sansimera.gr/biographies/341>, ο.π.

⁸¹ https://el.wikipedia.org/wiki/Κωνσταντίνος_Κανάρης, ο.π.